

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ У КРАЇНАХ
ЄВРОПИ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 12-441 групи
Спеціальності 292 Міжнародні
економічні відносини
Освітньо-професійної програми
Міжнародні економічні відносини
Камбурова Юлія Ігорівна

Керівник: д.е.н., професорка
Ушкаренко Ю.В.

Рецензент: співвласник групи
компаній «Kaissa oil»
Гавренкова В.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАЦІЇ.....	5
1.1. Економічний зміст поняття кооперація та кооператив.....	5
1.2. Основні засади діяльності та національні особливості організаційних форм кооперації.....	10
1.3. Порівняння законодавчої бази щодо кооперації в Україні та інших європейських країнах.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.....	18
2.1. Аналіз розвитку споживчої кооперації у структурі сільськогосподарської кооперації.....	18
2.2. Оцінка фінансової діяльності споживчого кооперативу на прикладі «Сервіс-флора».....	23
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.....	32
3.1. Міжнародний досвід функціонування споживчої кооперації та його застосування в Україні.....	32
3.2. Перспективи розвитку споживчої кооперації в Україні.....	37
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Актуальність теми. В аграрному секторі держав-членів ЄС створено прозору постачальницьку, заготівельно-збутову інфраструктуру на засадах кооперації та її інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової і переробної промисловості тощо. Це забезпечує формування єдиного харчового ланцюга і дотримання стандартів якості та збуту продукції, виробленої селянами.

Аналізуючи приклади економічних перетворень у кооперативних системах європейських країн, можна виділити основні напрями модернізації кооперації України в сучасних умовах розвитку світової економіки. Застосування досвіду розвитку споживчої кооперації в країнах Європи пришвидшить адаптацію українських споживчих кооперативів до ринкових умов господарювання, активізує кооперативну форму міжнародної інтеграції, усуне внутрішні причини та пом'якшить негативні зовнішньоекономічні тенденції, спричинені зовнішніми факторами, створить сприятливу систему державної підтримки та розвитку кооперативного сектора. Все це обумовлює актуальність теми даної дипломної роботи.

Метою даної роботи є дослідження розвитку системи споживчої кооперації у країнах Європи.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення ряду взаємопов'язаних **завдань**:

- визначити економічний зміст поняття кооперації та кооператив;
- розглянути основні засади діяльності та національні особливості організаційних форм кооперації;
- здійснити порівняльну характеристику законодавчої бази щодо кооперації в Україні та інших європейських країнах;
- проаналізувати розвиток споживчої кооперації у структурі сільськогосподарської кооперації;

- оцінити фінансову діяльність споживчого кооперативу;
- описати міжнародний досвід функціонування споживчої кооперації та його застосування в Україні;
- означити перспективи розвитку споживчої кооперації в Україні та країнах Європи.

Об'єктом роботи є процес формування і розвитку споживчої кооперації в Україні та країнах Європи.

Предмет – сукупність теоретико-методичних та практичних засад формування і розвитку споживчої кооперації в Україні та країнах Європи.

При дослідженні споживчої кооперації в Україні були використані наступні **методи**: абстрактно-логічний метод (при вивченні теоретичних аспектів поняття), метод порівняльного аналізу (порівняння економічних показників з отриманими результатами), статистичний метод (уявлення про розвиток споживчої кооперації на основі обробки та аналізу статистичних даних), конструктивний метод (пошук шляхів наукового рішення проблеми в перспективі).

Апробація результатів дослідження. Результати дипломної роботи апробовані на V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах» (м. Херсон, 26-27 березня 2020 року), IV Щорічній студентській науково-практичній конференції «Сучасна економіка: проблеми та перспективи розвитку» та IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і тенденції розвитку сучасної економіки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти» (м. Херсон, 17-18 жовтня 2019 р.).

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАЦІЇ

1.1. Економічний зміст поняття кооперація та кооператив

Термін «кооперація» відноситься до будь-якого виду спільної роботи, його використовують в різних галузях знань (соціології, економіці, менеджменті та ін.), але саме через його застосування в широкому значенні часто неявний загальний сенс кооперації. Ця неясність проявляється в безлічі слів, які пов'язані з ідеєю співпраці. Комунікація, співпраця, координація, співучасть, взаємодопомога, взаємодія, колективна дія – все це класичні терміни, так чи інакше, що передбачають те коло реальних явищ, яке охоплює поняття «кооперація».

Кооперація походить від латинського слова «cooperatio», що означає «співпраця», а поняття «кооператив» – від латинського слова «cooperativus» – той, який співпрацює. Слово «cooperativus», в свою чергу, складається з префікса «со», що означає спільність, об'єднання, і «operari» – працювати [9]. Тому поняття «кооперація» є відображенням, по-перше, процесу співпраці людей, по-друге – організаційно-правової форми їх спільної діяльності – кооперативу, який передбачає доцільність відповідного нормативно-правового закріплення.

Під кооперацією також розуміється «форма організації виробництва, що представляє собою об'єднання декількох суб'єктів господарювання для досягнення спільних господарських цілей» [5]. У другому значенні даний термін використовується для характеристики «форми організації суспільної праці, при якій багато осіб спільно беруть участь в одному і тому ж виробничому процесі або в різних, але пов'язаних між собою процесах праці» [14].

Британська енциклопедія поняття кооперація визначає так: «кооперація в спеціальному і технічному сенсі означає асоціацію

деякого числа осіб або товариств для взаємної вигоди або з метою покупки і розподілу предметів споживання» [6].

Поняття «кооперація» можна розглядати в широкому сенсі слова – як технічне співробітництво двох або декількох людей для виконання будь-якої роботи і кооперації та у вузькому сенсі – як процес створення специфічної організації, що становить сутність кооперативного руху. Кооперацією також називають систему кооперативів. Так, наприклад, під сільськогосподарською кооперацією мають на увазі систему різних сільськогосподарських кооперативів та їх спілок (асоціацій), створених сільськогосподарськими товаровиробниками з метою задоволення своїх економічних та інших потреб [13].

Задля вивчення кооперації як економічного феномену необхідно, перш за все, виділити найбільш істотні ознаки, за яким та чи інша організація може бути віднесена до кооперації. Ці ознаки повинні відповідати як широкому розумінню кооперації, так і її вузькому змісту, і повинні підкреслювати особливості норм, що регулюють відносини між членами кооперації (прийняття рішень, поділ відповідальності, права власності).

Найбільш продуктивним можна вважати наступний набір ознак, наявність яких у організації дозволяє розглядати її як різновид кооперації:

- реальна можливість членів кооперації впливати на прийняття кооперативних рішень;
- бар'єри на вхід і на вихід з кооперації;
- автономність суб'єктів, що входять в кооперацію;
- взаємна залежність членів кооперації в тій області, в якій кооперація здійснює свою діяльність;
- неповнота інформації, якою володіють учасники кооперації;
- рівноправність членів кооперації;
- права членів кооперації на залишкову власність і дохід;

- відповідальність членів кооперації за її борги.

Необхідною умовою для того, щоб організацію мало сенс розглядати як різновид кооперативів, є наявність першого, четвертого, шостого і сьомого ознак, решта ознаки дозволяють виділяти всередині кооперації її різновиди. Так, до кооперації у тому сенсі слова, який ми пропонуємо, можуть бути віднесені і кооперативи, що відповідають вимогам міжнародного кооперативного альянсу, і партнерські фірми, і мережеві організації, що отримали широке поширення.

Наявність загальних ознак, що виділяють кооператив з безлічі інших економічних організацій, дає можливість досліджувати загальні для всіх видів кооперативів закономірності функціонування та впливу на соціально-економічний розвиток галузі чи регіону, розробляти методологію дослідження цих закономірностей, що дає підстави для виокремлення кооперації в якості окремого економічного феномена.

При дослідженні даного феномена вважаємо істотним, що кооперація і конкуренція пов'язані онтологічно, кооперація може обмежувати конкуренцію на локальному рівні, і в той же час посилювати конкурентні переваги сектора, в якому розвинені кооперативні начала [3]. Кооперація замінює відносини конкуренції відносинами співпраці та координації. М. Бест показав, що шумпетеріанська конкуренція неможлива без наявності кооперації між окремими виробниками, прикладом чому служить позитивний досвід розвитку кооперації в Німеччині, Японії, Італії [4].

У Статуті Міжнародного кооперативного альянсу, який об'єднує більше двохсот національних кооперативних організацій різних країн світу, у статті 5 подається наступне визначення кооперативу: «Будь-яка асоціація осіб або товариств буде визнана в якості кооперативного товариства за умови, що вона ставить собі за мету поліпшення економічного і соціального становища своїх членів за допомогою будь-якої господарської діяльності, заснованої на взаємодопомоги, і що вона

відповідає кооперативним принципам, сформульованим рочдельськими піонерами і переглянутим в 1966 році XXIII Конгресом МКА» [22]. МКА передбачає наступну класифікацію кооперативів:

- споживчий;
- сільськогосподарський;
- кредитний;
- виробничий;
- житловий;
- риболовецький.

Хоча всяка кооперативна організація є асоціацією, тобто об'єднанням, але не всяка асоціація є кооперація. На думку Б. Лаверня, не всяке добровільне демократичне, самоврядне об'єднання осіб для досягнення спільних господарських цілей може бути визнано кооперативом. Істинно кооперативною може вважатися така відкрита демократична асоціація, яка має на меті скасування особистих незароблених доходів і тому відмовляється від розподілу своїх прибутків за капіталістичними принципами. На наш погляд, це є вузькою точкою зору. На думку Ш. Жид, «...кооперативи є асоціаціями робітників, які бажають працювати спільно для повного звільнення всього робітничого класу і прагнуть утворити необхідний для цього капітал якомога швидше, при найменших зусиллях» [5].

А. Штанге (російський діяч артільного руху) пропонує включати в визначення кооперативу сприяння матеріальному або духовному добробуту своїх членів [2].

М. І. Туган-Барановський визначає кооператив як господарське підприємство. Він вказує, що «...кооператив є таке господарське підприємство декількох добровільно об'єдналися осіб, яке має на меті не отримання найбільшого заробітку, а доставлення його членам, завдяки загальному веденню господарства будь-яких вигод іншого роду» [29].

За визначенням К. А. Пажитнова «кооператив є таке добровільне поєднання декількох осіб, яке має своєю метою спільними зусиллями боротися з експлуатацією з боку капіталу і поліпшити становище своїх членів в процесі виробництва, обміну або розподілу господарських благ, тобто як виробників, споживачів або продавців робочої сили» [14].

Більшість трактувань визначають кооператив як підприємство, тобто структуру, що забезпечує виробництво і обмін товарами. На нашу думку було б невірно вважати споживчий кооператив підприємством в повному сенсі цього слова, так як підприємством є самостійний суб'єкт господарювання, що володіє правами юридичної особи, діяльність якої спрямована на отримання прибутку, здійснюється на свій ризик і під свою майнову відповідальність. Якщо споживчий кооператив відповідає першому пункту визначення – тобто володіє самостійністю, і третьому пункту (майнова відповідальність за діяльність кооперативу), то другому пункту визначення (спрямованість діяльності на отримання прибутку) споживчий кооператив не відповідає.

Деякі вітчизняні теоретики кооперації ставлять спосіб розподілу прибутку в якості визначальної умови кооперативного об'єднання. Так, А. Н. Анциферов вважав, що кооперативна асоціація є «...вільне поєднання групи осіб для досягнення спільних господарських цілей, засноване на принципах повної рівності учасників і самоврядування, в якому кожен з членів бере безпосередню участь і несе матеріальну відповідальність, а одержуваний чистий прибуток не йде на винагороду капіталу» [21].

Підсумовуючи вище наведене, можна визначити економічний зміст понять кооперація та кооператив. Тому вважаємо, що кооперація – загальне визначення організаційного кооперативного підприємства не враховує організаційно-господарського змісту, який вноситься в кооперативну роботу процесом вертикальної концентрації, що протікає в кооперативній формі. Організаційною формою кооперації є кооператив.

1.2. Основні засади діяльності та національні особливості організаційних форм кооперації

У різних країнах і в різні історичні періоди об'єднання сільськогосподарських товаровиробників для цілей спільних закупівель, продажів, загального володіння дорогою технікою і т.д. називаються по-різному. В Україні такі юридичні особи називаються сільськогосподарськими споживчими кооперативами.

У Законі України «Про споживчу кооперацію» подане визначення, що «споживча кооперація в Україні - це добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності з метою поліпшення свого економічного та соціального стану. Вона здійснює торговельну, заготівельну, виробничу та іншу діяльність, не заборонену чинним законодавством України, сприяє соціальному і культурному розвитку села, народних промислів і ремесел, бере участь у міжнародному кооперативному русі» [11]. Кожен з членів кооперативу є незалежним і самодостатнім в тому сенсі, що він сам володіє засобами виробництва (включаючи землю), використовуючи їх, виробляє сільськогосподарську продукцію, яка належить йому на право власності, розпоряджається виручкою від реалізації.

Основною метою споживчої кооперації є задоволення потреб широких верств населення в необхідних товарах і послугах. Дана мета здійснюється через реалізацію конкретних завдань: створення великих організацій споживчої кооперації, що регулюють діяльність споживчої кооперації, розвиток різних мереж магазинів, точок громадського харчування та інших установ, діяльність яких спрямована на задоволення потреб широких верств населення. Також реалізація основної мети виконується через дотримання певних принципів, які описані на рис. 1.1.

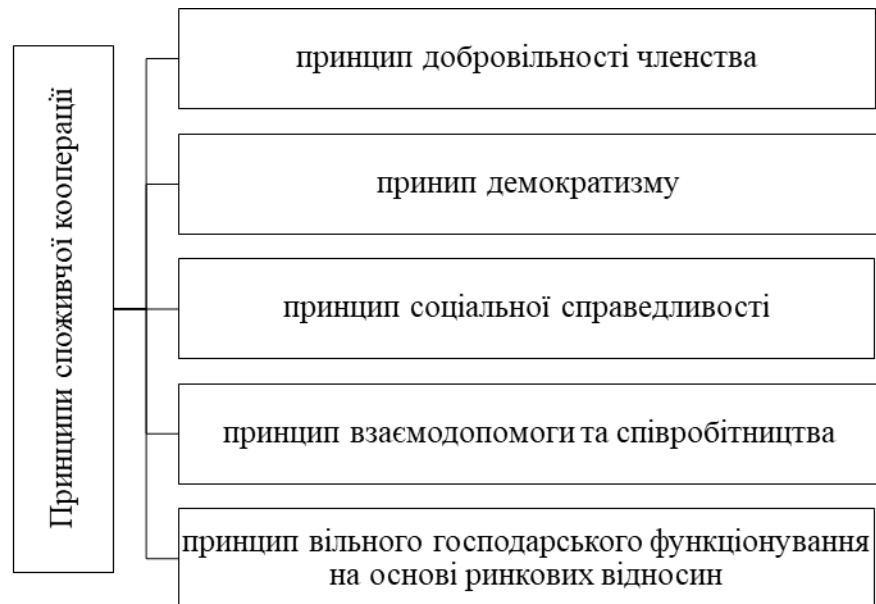

Рис. 1.1. Принципи діяльності споживчої кооперації

Джерело: розроблено відповідно до [11].

Головною перевагою споживчої кооперації є те, що поряд з отриманням прибутку вона приносить ряд соціально значущих функцій:

- задовольняє попит населення, насичує ринок необхідними товарами і послугами;
- створює необхідні умови для конкуренції;
- формує додаткові робочі місця, тим самим, підвищуючи рівень зайнятості та знімаючи соціальну напруженість[7].

У нашій країні споживча кооперація – органічний, структурний елемент агропромислового комплексу, що представляє собою одну з форм соціального захисту та економічної підтримки сільського населення [18]. Як частина АПК вона функціонує відповідно до ринкових економічних законів, які зумовлюють як особливості кооперативної сфери розширеного відтворення, так і специфічні моменти, обумовлені взаємозв'язками в АПК, так, будучи багатогалузевою господарською системою, споживча кооперація бере участь не тільки в реалізації кінцевого продукту і послуги, але безпосередньо в їх створенні. Таким способом споживча кооперація

сприяє скороченню часу обігу продукції і всього відтворювального циклу.

Сьогодні споживчі кооперативи починають створюватися, по-перше, на перевірених історичним досвідом і часом кооперативних постулатах - кооперативних принципах і цінностях. По-друге, сучасна споживча кооперація виступає як багатогалузева соціально-економічна система, статутною метою функціонування якої є задоволення особистих, економічних, соціальних та інших потреб своїх членів-пайовиків у товарах, послугах, а також обслуговування економічних інтересів об'єдналися в ній товаровиробників і досягнення певних вигод для її учасників. Характерною особливістю діяльності споживчої кооперації є поєднання господарських і соціальних функцій [12]. Подвійна, соціально-економічна природа кооперації є її глибоким, основним внутрішнім протиріччям, що накладає відбиток на її господарську діяльність, соціальну сутність, можливість стійкого і стабільного розвитку.

Споживча кооперація може активно включатися в процес денатуралізації доходів сільського населення через систему заготовок, зустрічного продажу товарів, комісійного продажу, переробки сировини. При цьому основними завданнями споживчої кооперації в агропромисловому комплексі є:

- створення і розвиток організацій торгівлі для забезпечення членів споживчих товариств товарами;
- закупівля у громадян і юридичних осіб сільськогосподарської продукції і сировини, виробів і продукції особистих підсобних господарств і промислів, дикорослих плодів, ягід і грибів, лікарсько-технічної сировини з подальшою їх реалізацією;
- виробництво харчових продуктів і непродовольчих товарів з подальшою їх реалізацією через організації роздрібною торгівлі;

- надання членам споживчих товариств виробничих та невиробничих послуг;
- вдосконалення переробки, зберігання, доведення сільськогосподарської продукції до споживача;
- підтримка збережених великих сільськогосподарських підприємств в складі АПК, які потребують оптимізації відносин з різними підприємствами і організаціями [16].

Властивість системності споживчої кооперації передбачає, що її організаційні форми (споживчі товариства, їх спілки) пов'язані один з одним певним чином, в першу чергу, за рахунок збереження вертикальних рівнів влади і управління, каналів комунікацій і механізму прийняття рішень, що дає можливість проаналізувати роботу різних елементів структури споживчої кооперації, наприклад, щодо виробництва товарів і надання послуг, сукупної робочої сили, реалізації єдиної стратегії розвитку. Властивість системності передбачає також, що споживча кооперація – це багатогалузева структура в складі АПК, яка дозволяє розвивати традиційні і застосовувати диверсифікаційні напрямки в кооперативному господарстві з урахуванням соціальної спрямованості в обслуговуванні сільського населення.

Отже, споживча кооперація є частиною соціально-економічної інфраструктури АПК, оскільки сприяє розвитку соціальної сфери села та досягненню більш високого рівня життя сільського населення за допомогою узгодженої взаємодії господарюючих суб'єктів у всьому відтворювально-технологічному ланцюжку. Це, в свою чергу, створює передумови для збалансованого функціонування споживчої кооперації та економіки країни в цілому, а також окремих її галузей і структурних підрозділів.

1.3. Порівняння законодавчої бази щодо кооперації в Україні та інших європейських країнах

До теперішнього часу правове становище кооперативів в Європі зазнало значних змін. Протягом своєї 150-річної історії кооперативи в Європі розвивалися, пристосовуючись до мінливих умов, і сьогодні можуть бути розподілені на наступні основні типи [8]:

- господарські структури комерційної орієнтації, у яких на першому плані визначається зростання масштабів діяльності, професійне управління і конкурентоспроможність з тенденцією до зближення з господарськими товариствами («компанізація»). З метою забезпечення зростання обороту, угоди з особами, які не є членами кооперативу, вважаються обов'язковими;

- інтегровані системи, в яких члени передають спільному підприємству такі функції, які в господарствах членів могли б виконуватися гірше і тільки з набагато більш високими витратами. Тут господарський стан члена залежить від його членства в кооперативі та відповідно тісними є такі відносини між членом кооперативу і кооперативом, які можуть ставати функціональними або стратегічними системами узгодженого розвитку (інтегрований кооператив);

- соціальні кооперативи, які прагнуть до досягнення соціальних цілей економічними засобами і члени яких складаються з осіб, що відносяться до різних груп, а саме: членів, які користуються їхніми послугами; найманих працівників кооперативного підприємства; приватних і публічних установ (мультиакціонерні кооперативи або організації), які пов'язані з соціальним замовленням і соціальною відповідальністю.

З позицій юридичної техніки правове регулювання кооперації в Європі здійснюється наступним чином. Одні країни походять від розуміння кооперативу як організаційно-правової форми єдиного типу.

У них кооперативи створюються або на базі одного загального нормативного акту, що визначає загальний статус кооперативу і закріплює універсальну організаційно-правову форму для будь-яких кооперативів незалежно від предмета і цілей діяльності. До числа таких країн належать Німеччина, Австрія, Нідерланди, Швейцарія і деякі інші [15]. Інші країни, визнаючи кооператив загальним організаційно-правовим типом юридичної особи, дотримуються іншого підходу. Тут приймаються спеціальні закони про окремі організаційно-правові форми кооперативів в залежності від предмета і цілей діяльності (сільськогосподарські, споживчі, будівельні і т. д.). Серед таких країн можна назвати Францію. Нарешті, кооператив може розглядатися як специфічна форма організації господарської (підприємницької) діяльності, здійснюваної або в будь-який з допустимих організаційно-правових формах юридичної особи з обов'язковим розповсюдженням на них кооперативних принципів (Англія), або в одній з організаційно-правових кооперативних формах, встановлених в законі про кооперацію (Бельгія) [19]. У цьому випадку конструкція кооперативу як єдиної організаційно-правової форми відсутня.

Європейське кооперативне право не знає поділу кооперативів на комерційні та некомерційні і не протиставляє правовий статус споживчих кооперативів іншим (торговим, житловим, соціальним), але допускає особливе регулювання статусу окремих видів кооперативів (сільськогосподарських, ремісничих, житлових, кредитних і т. д.).

Характеризуючи сучасний стан європейського законодавства не можна залишити без уваги Статут Європейського кооперативу, розроблений в рамках Євросоюзу, як акт загальноєвропейського кооперативного права, що підлягає застосуванню поряд з діючими нормами національного кооперативного права.

Мета Статуту Європейського кооперативу полягає в тому, щоб надати в розпорядження кооперативів, члени яких перебувають на

території як мінімум двох держав-учасників, відповідну (наднаціональну) організаційно-правову форму, в результаті чого повинна виникнути можливість створювати кооперативи за межами національних кордонів на всій території держав-учасників. Статут Європейського кооперативу згідно з цим буде не замінювати, а тільки доповнювати національне корпоративне право.

Статут повинен передбачати або задоволення економічних потреб членів, або сприяння їх соціальної діяльності. Угоди з особами, які не є членами кооперативу, дозволені, проте статутом можуть заборонятися або ув'язуватися з певними умовами. Відносини в області оплати та зміни розмірів капіталу регулюються правилами, невідомими німецькому кооперативному праву.

Статут надає засновникам відносно велику статутну автономію, містить, зокрема, і елементи французького кооперативного права. У ст. 1 абз. 3 Статуту говориться: «... метою кооперативу є задоволення потреб своїх членів і / або надання сприяння їх економічної або соціальної діяльності» [23].

Стаття 9 Статуту пропонує можливість прямого створення Європейського кооперативу фізичними особами числом не менше п'яти, що мають місце проживання на території як мінімум двох різних держав – учасниць Євросоюзу [23].

Відповідно до абз. 1 ст. 15 статутом можуть передбачатися і видаватися кілька категорій паїв. Розподіл паїв на категорії залежить від обсягу участі відповідного паю в розподілі прибутку Європейського кооперативу. Відповідно до цього паї, що надають однакові права на участь у розподілі прибутку, утворюють одну категорію. Номінальна вартість паїв в межах однієї і тієї ж категорії відповідно до абз. 2 ст. 15 є однаковою. Європейський кооператив, таким чином, подібно акціонерному товариству, може виплачувати дивіденди, що нараховуються в залежності від номінальної вартості [23].

Статутом може бути передбачено, що особи, які не користуються послугами кооперативу, допускаються в якості інвесторів (асоційованих) членів (абз. 1 ст. 11). Матеріальною умовою участі є те, що «вони зацікавлені в діяльності Європейського кооперативу» (ст. 50 у взаємозв'язку з абз. 1 ст. 49).

Відповідно до ст. 52 Статуту Європейського кооперативу може передбачатися, «що члени кооперативу отримують винагороду пропорційно своїй участі в угодах кооперативу або виконану ними роботу».

Від принципу комплектування органів членами кооперативу Статут Європейського кооперативу відмовляється. Члени кооперативного органу не зобов'язані бути одночасно членами Європейського кооперативу. Це випливає з відсутності прямої вказівки в законі зі змісту ст. 21 абз. 2. Відповідно до цього розпорядження члени виконавчого органу беруть участь в роботі загальних зборів тільки з правом дорадчого голосу, оскільки вони, на відміну від членів Європейського кооперативу, не володіють правом вирішального голосу [35].

Отже, враховуючи досвід європейських країн Європейського Союзу, державне заохочення споживчої кооперації як напрямку підвищення ефективної зовнішньоекономічної діяльності кооперативів стає більш значущим. Взаємодія з українськими національними та регіональними органами влади повинна починатися із внесення змін до чинного законодавства та положень, що стосуються преференційного режиму споживчих кооперативів, залежно від територіального статусу та рівня соціальних функцій їх кооперативів.

Для досягнення високої результативності діяльності Українські кооперативи повинні побудувати співробітництво з органами влади на спільних угодах, наприклад, співпрацювати у сфері державних замовлень на продукцію кооперативних підприємств.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

2.1. Аналіз розвитку споживчої кооперації у структурі сільськогосподарської кооперації

Світовий досвід кооперативного руху протягом тривалого періоду часу свого розвитку неодноразово доводив ефективність і незаперечні переваги кооперативної форми господарювання, а також велику роль в становленні, розвитку та зміцненні економіки сільського господарства.

Важливим джерелом даних про кооперативах є публікація «World Cooperative Monitor» («Світовий кооперативний вісник») [34], щорічно випускається Міжнародним кооперативним альянсом і Європейським дослідницьким інститутом по кооперативним і соціальним підприємствам. В ньому містяться повідомлення про найбільших в світі кооперативах і організаціях взаємодопомоги, в тому числі рейтинг 300 провідних структур і результати секторального аналізу, що ґрунтується на фінансових даних за 2018 рік. Виходячи з даних World Cooperative Monitor 2020, можна виокремити 10 найбільших за оборотом кооперативів (табл. 2.1).

Одним з основних чинників стійкого економічного зростання і розвитку аграрного сектора економіки, забезпечення нормальної життєдіяльності села є розвиток сільськогосподарської кооперації. Важливу частину економіки сільського господарства європейських країн займають сільськогосподарські кооперативи. Їхня конкурентна перевага – це пропозиція екологічно чистої продукції. В кінці 20 століття в країнах Європи існувало 58 тис. товариств з майже 13,5 млн. членів і з оборотом у 265 млрд. доларів США.

ТОП-10 найбільших кооперативів за оборотом

Організація	Країна	Економічна активність	Оборот за 2018 (млрд. долл. США).	Кількість працівників 2018
1. Groupe Cr�dit Agricole	Франція	Банківська справа і фінанси	89.10	140,882
2. REWE Group	Німеччина	Оптова та роздрібна торгівля	63.07	234,017
3. Group BPCE	Франція	Банківська справа і фінанси	63.01	105,458
4. Zenkyoren	Японія	Страховання	58.14	6,548
5. Zen-Noh	Японія	Сільське господарство та харчова промисловість	56.15	7,960
6. ACDLEC-E. Leclec	Франція	Оптова та роздрібна торгівля	55.08	129,000
7. Nippon Life	Японія	Страховання	54.98	86,017
8. Groupe Credit Mutuel	Франція	Банківська справа і фінанси	48.72	69,640
9. State Farm	США	Страховання	43.43	
10. Nonghyup (NACF)	Республіка Корея	Сільське господарство та харчова промисловість	41.41	26,727

Джерело: складено автором на основі [34].

Якщо порівняти європейські країни з іншими країнами на світовій арені, то їх слід розділити за трьома показниками: за кількістю членів; кількості кооперативів; товарообігу. За чисельністю членів кооперативів серед країн Європи лідирують Нідерланди, за ними йде Данія і Німеччина (табл. 2. 2).

Таблиця 2.2

Провідні кооперативи за кількість працівників

Країна	Організація	Кількість працівників 2018
1. Нідерланди	Friesland Campina	23,769
2. Данія	Arla Foods	19,190
3. Німеччина	Bay Wa	17,864
4. Німеччина	Edeka Zentrale	16,000
5. Франція	Système U	12,857

Джерело: складено автором на основі [34].

Щодо обсягу обороту, то на першому місці – Німеччина, другому – Нідерланди і третьому – Франція (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Провідні кооперативи за оборотом у 2018 році

Крайна	Організація	Оборот за 2018 (млрд. долл. США)
1. Німеччина	Bay Wa	19.64
2. Нідерланди	FrieslandCampina	13.65
3. Франція	CAVAL	13,63
4. Данія	Arla Foods	12,32
5. Австрія	Eisenkappel	11,33

Джерело: складено автором на основі [34].

До групи країн з товарообігом сільськогосподарських кооперативів понад 10 млрд. доларів входять: Франція, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Італія, Данія, Ірландія і Швеція. Товарообіг кооперативів Австрії, Великобританії, Іспанії, Норвегії, Фінляндії та Швеції більш, ніж 2 млрд. доларів.

В Австрії ринкова частка споживчих кооперативів кооперативів становить 60%. У Данії споживчим кооперативам належить 93% молочної продукції, 96% свинини. При цьому ставка оподаткування прибутку не перевищує 14,3%, тоді як підприємства інших організаційних форм сплачують податок на прибуток у розмірі 34%. Скандинавські країни зберігають свої лідируючі позиції в сільськогосподарській кооперації, зокрема споживчій та виробничій [33].

Порівняно з досвідом світових лідерів-кооперативів, українські сільськогосподарські кооперативи мають набагато менше досягнень навіть на ринку Європи. Політика України стосовно підтримки розвитку малого та середнього підприємств, а також сфери сільськогосподарської кооперації, дозволила зафіксувати позитивні зміни. Загалом у порівнянні з 2019 роком, у 2020 зростає кількість діючих кооперативів на 153 (табл. 2.4).

**Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими
формами господарювання станом на 2020 рік**

Юридичні особи	Кількість
Усього юридичних осіб	1375919
у тому числі	
Кооперативи	28358
з них	
Виробничий	2201
Обслуговуючий	19822
Споживчий	771
сільськогосподарський виробничий	1003
сільськогосподарський обслуговуючий	1276

Джерело: розроблено автором на основі [24].

Дані табл. 2.4 свідчать про те, що кооперативний сектор є достатньо насиченим. Проте гостро стоїть проблема, співвідношення юридично зареєстрованих та реально діючих кооперативів. На рис. 2.1 зображено розгалуженість зареєстрованих та діючих кооперативів на території України.

Рис. 2.1. Співвідношення діючих та юридично зареєстрованих кооперативів

Джерело: розроблено автором на основі [9].

Причинами для такого явища можуть бути негативні фактори, що впливають на розвиток сільськогосподарської кооперації, зокрема споживчої, в Україні. Щоб виявити зв'язок факторів макросередовища було проведено QUEST-аналіз (табл. 2.5).

Вплив факторів макросередовища на розвиток споживчої кооперації

Фактор	Вірогідність, %	Політична та фінансова нестабільність в Україні	Кризові явища у економіці світу	Високий імпорт продукції	Демографічна криза	Підвищення цін на енергоресурси
Політична та фінансова нестабільність в Україні	90					
Кризові явища у економіці світу	90					
Високий імпорт продукції	90					
Демографічна криза	90					
Підвищення цін на енергоресурси	90					

Джерело: розроблено автором на основі [25].

На підставі отриманих результатів з табл. 2.5, виокремили певні причини, які зменшують обсяг потужності споживчої кооперації в Україні:

- по-перше, через фінансову та політичну нестабільність у країні сектор економіки, пов'язаний з невеликим товарообігом, втрачає можливість на розвиток;
- по-друге, перевага у зовнішній торгівлі частки імпорту зменшує шанси вітчизняного виробника конкурувати із досвідченим зарубіжним;
- по-третє, нестабільність у балансі цін на ресурси призводить до розгалуженості серед доходу населення.

Отже, ці всі фактори впливають на економічний розвиток всієї країни, але й зокрема на розвиток споживчої кооперації у системі сільськогосподарської кооперації. Виходом з цієї ситуації можуть стати інвестиційне залучення у споживчу кооперацію, яке допоможе вигідно представляти себе на світовому ринку та подолати наслідки впливу факторів макросередовища.

2.2. Оцінка фінансової діяльності споживчого кооперативу на прикладі «Сервіс-флора»

Підприємство Споживчий кооператив «Сервіс-флора» є юридичною особою, керується в своїй діяльності Господарським та Цивільним кодексами України, Законами України «Про сільськогосподарську кооперацію» [10], «Про споживчу кооперацію», іншими законодавчими актами України, рішеннями з'їздів, конференції споживчої кооперації України, зборів Ради Укоопспілки, Правління Укоопспілки, зборів засновників підприємства, статутом, має відокремлене майно, самостійний баланс, фірмовий бланк, печатку та штамп з найменуванням, поточний, валютний та інші рахунки в установах банків, діє на принципах повного господарського розрахунку.

Метою діяльності підприємства є задоволення потреб у товарах, роботах, послугах членів споживчих товариств, інших громадян, підприємств, організацій споживчої кооперації України та позасистемних споживачів на основі ефективного використання в процесі господарювання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів.

Загальну характеристику підприємства наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Загальна інформація про підприємство

Ознаки	Характеристика
1	2
1. Назва підприємства	СК «Сервіс-флора»
2. Місце знаходження (юридична адреса)	73000, Херсонська обл., місто Херсон, Суворовський район, вул. Тираспільська, буд. 2 А, к. 4
3. Дата створення	15.02.2003 року
4. Форма власності	Приватна
5. Організаційно-правова форма	Споживчий кооператив
6. Основна сфера діяльності	47.76. Роздрібна торгівля квітами, рослинами, насінням, добривами, домашніми тваринами та кормами для них у спеціалізованих магазинах

Продовження таблиці 2.6

1	2
7 Величина активів, тис. грн.	84521 тис. грн.
7.1 у т.ч. частка необоротних активів (%)	26,98%
7.2 частка оборотних активів (%)	73,02%
8 Тип організаційної структури	Лінійна

Джерело: складено автором на основі [27].

Проведемо аналіз стейкхолдерів на СК «Сервіс-флора», представлений в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Аналітична характеристика стейкхолдерів СК «Сервіс-флора»

Стейкхолдери	Інтереси / потреби	Ранг влади стейкхолдера (1 – найменш вагомий)	Ранг залученості стейкхолдера (1 – найменш вагомий)
Клієнти	Задоволення власних потреб за рахунок продукції споживчого кооперативу	9	7
Конкуренти	Отримати зручні канали збуту для просування власної продукції	1	2
Банки	Надання послуг для кооперативу (відкриття розрахункового рахунку підприємства, проведення міжнародних транзакцій)	4	4
ЗМІ	Створення позитивного іміджу кооперативу	5	6
Органи державної влади	Задоволення потреб держави, шляхом забезпечення реального національного доходу, дотримання вимог державних стандартів.	2	1
Члени кооперативу	Максимізувати доходи підприємства, організувати ефективну роботу	8	10
Контролюючі та регулюючі органи	Ведення діяльності відповідно до норм законодавства	3	3

Джерело: складено автором на основі [27].

Провівши аналіз можна сказати, що до основних стейкхолдерів кооперативу належать: клієнти (в тому числі контрагенти), члени кооперативу, ЗМІ. За допомогою методу абсолютних та відносних величин проведемо вертикальний та горизонтальний аналіз

використання і структури необоротних та оборотних активів досліджуваного споживчого кооперативу (табл. 2.8-2.9).

Таблиця 2.8

Вертикальний аналіз необоротних активів СК «Сервіс-флора»

Показники	Абсолютні величини, тис. грн.					Зміни 2020 р. до 2016 року	
	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
1. Основні засоби	378	336	331	342	295	-83	-21,96
2. Інші фінансові інвестиції	233	233	233	233	233	0	0
3. Довгострокова дебіторська заборгованість	1478	11532	13236	24253	22235	20757	+1404,40
4. Інші необоротні активи	35	38	-	38	38	3	+8,57
Разом необоротних активів	2124	12139	13800	24866	22801	20677	+973,49

Джерело: складено автором на основі [27].

Отже, за проведеними розрахунками у табл. 2.8 бачимо, що обсяги необоротних активів СК «Сервіс-флора» за досліджуваний період значно зросли, аж на 20677 тис. грн., дані зміни відбулися за рахунок значного збільшення довгострокової дебіторської заборгованості на 20757 тис. грн у 2020 році порівняно з 2016 роком.

Таблиця 2.9

Горизонтальний аналіз необоротних активів СК «Сервіс-флора»

Показники	Структура необоротних активів, %					Зміни 2020 р. до 2016 року, %
	2016	2017	2018	2019	2020	
1	2	3	4	5	6	7
1. Основні засоби	17,80	2,77	2,40	1,38	1,29	-16,50
2. Інші фінансові інвестиції	10,97	1,92	1,69	0,94	1,02	-9,95

Продовження таблиці 2.9

1	2	3	4	5	6	7
3. Довгострокова дебіторська заборгованість	69,59	95	95,91	97,53	97,52	27,93
4. Інші необоротні активи	1,65	0,31	-	0,15	0,17	-1,48
Разом необоротних активів	100	100	100	100	100	-

Джерело: складено автором на основі [27].

Отже, структуру необоротних активів СК «Сервіс-флора» зобразимо графічно на рис. 2. 2.

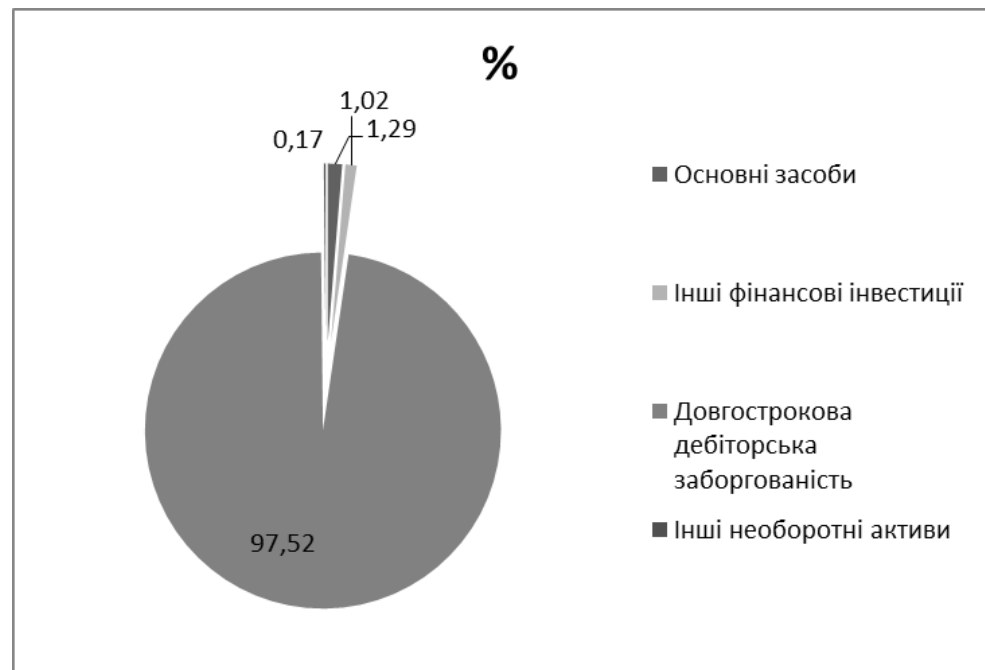

Рис. 2. 2. Структура необоротних активів СК «Сервіс-флора» у 2020 році, %

Джерело: власна розробка.

Дані рис. 2.2 вказують на те, що у загальному обсязі необоротних активів СК «Сервіс-флора» найбільшу питому вагу займає довгострокова дебіторська заборгованість – 97,52%, на другому місці знаходяться основні засоби, але вони займають лише 1,29%, інші фінансові інвестиції займають 1,02%, а інші необоротні активи лише 0,17%. У структурі необоротних активів СК «Сервіс-флора» за 2016 - 2020 роки обсяги довгострокової дебіторської заборгованості зросли на 27,93%, що є позитивною тенденцією для споживчого кооперативу. Дані зміни відбулися за рахунок зменшення основних засобів, інших

фінансових інвестицій та інших необоротних активів. Аналіз структури і динаміки оборотних коштів СК «Сервіс-флора» проведемо за допомогою табл. 2.10-2.11.

Таблиця 2.10

Вертикальний аналіз оборотних активів СК «Сервіс-флора»

Показники	Абсолютні величини, тис. грн.					Зміни 2020 р. до 2016 року	
	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення	Відосне відхилення, %
1. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	11	-	26	25	35	24	+218,18
2. Інша поточна дебіторська заборгованість	24744	20357	26245	40264	58620	33876	+136,91
3. Гроші та їх еквіваленти	761	4189	10723	2811	3065	2304	+302,76
Разом оборотних активів	25516	24546	36994	43100	61720	36204	+141,89

Джерело: складено автором на основі [27].

Дані табл. 2.10 свідчать, що обсяги оборотних активів СК «Сервіс-флора» у 2020 році зросли на 36204 тис. грн. порівняно з 2016 роком за рахунок зростання дебіторської заборгованості за послуги, іншої поточної дебіторської заборгованості та грошових коштів, що також визначається позитивною тенденцією.

Таблиця 2.11

Горизонтальний аналіз оборотних активів СК «Сервіс-флора»

Показники	Структура необоротних активів, %					Зміни 2020 р. до 2016 року, %
	2016	2017	2018	2019	2020	
1	2	3	4	5	6	7
1. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	0,04	-	0,07	0,06	0,06	0,01

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5	6	7
2. Інша поточна дебіторська заборгованість	96,97	82,93	70,94	93,42	94,98	-2,00
3. Гроші та їх еквіваленти	2,98	17,07	28,99	6,52	4,97	1,98
Разом оборотних активів	100	100	100	100	100	-

Джерело: складено автором на основі [27].

Структуру оборотних активів СК «Сервіс-флора» у 2020 р. наведемо на рис. 2.3.

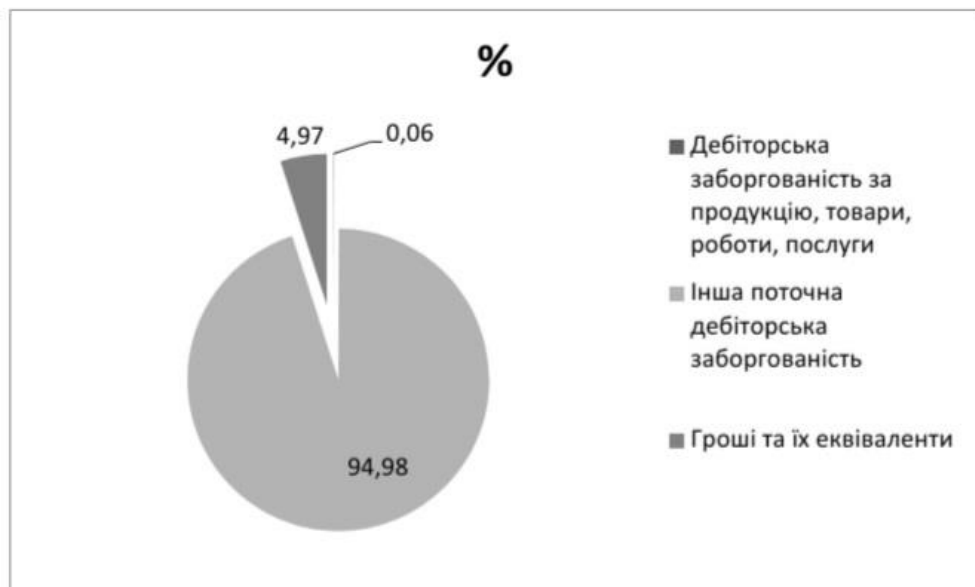

Рис. 2.3. Структура оборотних активів СК «Сервіс-флора» у 2020 році

Джерело: власна розробка.

Аналіз обсягів оборотних та необоротних активів на СК «Сервіс-флора» за допомогою абсолютних та відносних величин надав наступні результати:

- обсяги необоротних активів у 2020 р. порівняно з 2016 р. зросли на 20677 тис. грн., темп приросту сягав 1073,49%;
- обсяги оборотних активів у 2020 р. порівняно з 2016 р. зросли на 36204 тис. грн., темп приросту сягав 241,89%;
- обсяги оборотних активів СК «Сервіс-флора» у 2020 році зросли на 36204 тис. грн. порівняно з 2016 роком за рахунок зростання

дебіторської заборгованості за послуги, іншої поточної дебіторської заборгованості та грошових коштів, що також визначається позитивною тенденцією.

Як відомо, активи підприємства складаються з необоротних та оборотних активів. Тому найточніше загальну структуру активів характеризує коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів, який обчислюють за формулою [32]:

$$K_{сп} = \frac{OA}{НА} \quad (2.1)$$

де, $K_{сп}$ – коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів; OA – оборотні активи; $НА$ – необоротні активи.

Значення даного показника більшою мірою зумовлено галузевими особливостями кругообігу коштів аналізованої компанії. Під час внутрішнього аналізу структури активів виникає потреба з'ясувати причини різкої зміни коефіцієнта (якщо це було) за звітний період.

Цей коефіцієнт повинен збільшуватися, що дасть можливість підвищити ліквідність балансу компанії.

Якщо частка необоротних активів складає більше 40 %, деякі аналітики говорять про «важку» структуру активів, менше – «легку». «Важка» структура свідчить про значні накладні витрати і високу чутливість до зміни виручки, «легка» – про мобільність компанії. За нормальних умов темпи приросту оборотних активів повинні бути вищі ніж темпи приросту необоротних активів.

Аналіз структури активів споживчого кооперативу «Сервіс-флора» проведемо у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Аналіз структури активів СК «Сервіс-флора»

Показники	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6
I. Необоротні активи	2124	12139	13800	24866	22801

Продовження таблиці 2.12

1	2	3	4	5	6
II. Оборотні активи	25516	24546	36994	43100	61720
Разом активів	27640	36685	50794	67966	84521
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	12,01	2,02	2,68	1,73	2,71
Питома вага необоротних активів в загальному обсязі, %	7,68	33,09	27,17	36,59	26,98

Джерело: складено автором на основі [27].

Проведений розрахунок у табл. 2.12 свідчить, що СК «Сервіс-флора» має достатньо ліквідний баланс з «легкою» структурою активів, так як коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів у 2020 р. сягав 1,73, що говорить про мобільність кредитної компанії.

Розрахунок показників фінансової стійкості СК «Сервіс-флора» наведено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Показники фінансової стійкості СК «Сервіс-флора»

Показник	Значення					Напрямок змін 2020 рік до 2016 року
	2016	2017	2018	2019	2020	
Коефіцієнт автономії	0,03	0,02	0,02	0,01	0,02	-0,01
Коефіцієнт фінансової залежності	31,66	43,67	61,12	71,11	64,36	32,7
Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів	0,03	0,02	0,01	0,01	0,02	-0,01
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	-0,05	-0,46	-0,35	-0,55	-0,34	-0,29
Коефіцієнт структури капіталу	31,66	43,67	61,12	71,11	64,36	32,7

Джерело: складено автором на основі [27].

Аналізуючи показники фінансової стійкості СК «Сервіс-флора» необхідно відмітити досить значну залежність підприємства від поточних зобов'язань. Зокрема, коефіцієнт автономії за досліджуваний період знаходиться в межах 0,01-0,03, що є дуже низьким значенням. Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів сягає 0,01-0,03. Оберненим показником є фінансова залежність підприємства, вона є досить високою, про що свідчить відповідний коефіцієнт, який

знаходиться у межах 31,66-64,36 пункти, при цьому підприємство орієнтується на поточні зобов'язання.

У табл. 2.13 розрахуємо ефективність використання оборотних активів в СК «Сервіс-флора».

На основі даних табл. 2.13 видно, що використання оборотних активів на СК «Сервіс-флора» у 2020 році являється ефективним та покращилося в порівнянні з 2016 роком. Про це свідчить збільшення коефіцієнту оборотності та зменшення тривалості одного обороту оборотних коштів, а також незначне підвищення рівня рентабельності протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 2.13

Ефективність використання оборотних активів СК «Сервіс-флора» за 2016-2020 роки

Показники	Роки					Напрямок змін 2020 рік до 2016 року
	2016	2017	2018	2019	2020	+/-
Коефіцієнт оборотності, разів	0,37	0,52	0,55	0,65	0,60	0,23
Коефіцієнт завантаження, грн.	2,71	1,91	1,8	1,52	1,68	-1,03
Тривалість одного обороту, днів	973	692	655	554	600	-373
Рентабельність оборотних коштів, %	-0,68	-0,18	-0,08	-0,11	0,04	0,72

Джерело: складено автором на основі [27].

Отже, можливо стверджувати, що СК «Сервіс-флора» являється фінансово нестійким підприємством, але використання оборотних активів в досліджуваній СК являється ефективним. В Україні є велика кількість кооперативів схожих з СК «Сервіс-флора», які поступово розвиваються та є цілком ліквідними. На основі дослідження діяльність СК «Сервіс-флора» можна стверджувати, що загальна картина розвитку споживчих кооперативів є позитивною. Розвиток споживчих кооперативів є досить привабливим, особливо в межах Херсонської області.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

3.1. Міжнародний досвід функціонування споживчої кооперації та його застосування в Україні

Орієнтація України на пріоритетний розвиток приватного сектора в економіці погіршила умови для функціонування кооперативних організацій в країні. Однак кооперативний сектор у всьому світі продовжує розвиватися і грає помітну економічну роль в господарстві багатьох країн. На даний час понад 700 тис. кооперативів, які включають 120 видів і різновидів, об'єднують близько 800 млн. чоловік дорослого населення планети (членів кооперативів), які розподіляються по континентах нерівномірно: 64% в Азії, 23% в Європі, 11% в Америці і 2% в Африці [33].

У минулому столітті кооперативний рух справив значний вплив на розвиток суспільства: по-перше, в захисті бідних верств населення, створення умов для набуття ними благ і розвитку кооперативного підприємництва; по-друге, комерційна і соціальна діяльність кооперативних організацій внесла істотний внесок в розвиток економічної та соціальної сфери регіонів і країн і сприяла соціальному і економічному прогресу суспільства; по-третє, в поширенні гуманних, демократичних відносин в економіці [30].

Кооперація в Європі не лише допомагає селянам вижити в економічній конкуренції, а також вносить значний вклад у збереження культурного укладу сільських територій. Збереження багатовікової культури, духовності українського села у співвідношенні з сучасними, економічно конкурентоспроможними моделями розвитку є підтвердженням європейського вибору українців [31]. Тому дуже

важливо адаптувати європейські підходи та досвід розвитку сільськогосподарського кооперативного руху.

Найбільший історичний шлях пройшов кооперативний сектор Великобританії. Перше споживче товариство було створено в 1844 році в м. Рочдейл. На даний час у Великобританії налічується близько 50 споживчих кооперативів. Вони об'єднують 9129 тис. членів. Кооперативи Великобританії надають близько 7% продуктів харчування, 1,3% непродовольчих товарів і 4% всієї роздрібною торгівлі. Вхідні в кооперативну організацію країни Кооперативний банк і Кооперативний страхове товариство є найпотужнішими в цих галузях. Вони підконтрольні групі споживчої кооперації, мають дохід в 287 млн. і 1307 млн. фунтів стерлінгів і надають роботу 15,4 тис. населення. Все кооперативні організації не користуються будь-якими податковими пільгами, незважаючи на те, що Закон про виробничих і ощадних товариства був прийнятий ще в 1852 році [33].

Кооперативний сектор Італії характеризується найвищими темпами розвитку в Європейському Союзі. Він налічує 77 тис. активних товариств, 50% з яких асоційовані в 4 головні національні організації. Сектор оптової та роздрібною торгівлі, що складається зі споживчих кооперативів і кооперативів незалежних торговців, налічує 1,7 тис. споживчих кооперативів, членами яких є 3710 тис. осіб і 43,5 тис. найманих працівників. Найбільш чисельний кооперативний рух на півдні Італії, що пояснюється аграрною структурою економіки даного регіону. Система сплати податку на прибуток тут має ряд особливостей: якщо соціальні витрати і виплати винагород складають 60% всіх витрат кооперативу, то вони повністю звільняються від сплати прибуткового податку; якщо виплати складають від 40 до 60% всіх витрат, то кооперативам надається знижка з податку на прибуток в розмірі 50%; а якщо соціальні витрати кооперативу менше 40%, то вони повинні виплатити 100% податку на прибуток.

Для португальської кооперації характерно переважне поширення «regies (керованих) – кооперативів». Їх також ще називають «змішаними» і характеризуються вони участю держави, кооперативів і споживачів виробленої продукції (робіт, послуг) [34]. У таких кооперативах держава зазвичай володіє більш, ніж половиною капіталу. Досвід функціонування «regies» показав, що вони вільні від недоліків як державних, так і приватних підприємств і прагнуть задовольнити потреби споживачів. Для них передбачені великі податкові пільги: вони звільнені від податку на будівлі, використовувани під офіси і для здійснення господарської діяльності, від податку на корпорації, додаткового податку і податку на капітал [32]. Споживчі кооперативи вносять значний вклад в оптову торгівлю продуктами харчування і медикаментами (всього їх налічується 249, членами яких є 331,6 тис. осіб) [35].

Усвідомлення необхідності демократичних перетворень сучасного руху зумовило народження «кооперативів нової хвилі», орієнтованих виключно на власну членську масу. Типовим прикладом цього явища є система EURO Соор, що включає 60 тисяч роздрібних магазинів [34].

Найуспішніше є національне об'єднання споживачів Соор Italia нараховує 1276 магазинів, Соор UK (Великобританія) - 1800 магазинів, Соор Хорден (Скандинавські країни та Швейцарія) - близько 2000 магазинів (для порівняння: число магазинів відомої європейської мережі Carrefour-Європа становить 6,5 тисячі, у ASDA, британської дочірньої компанії Wal-Mart - 316, у Tesko Європа - 294 торгових підприємства).

Німецькі сільськогосподарські кооперативи об'єднані в національний союз – Федерація Райффайзена. Більшість селян, овочівників-садівників є членами одного або більше кооперативних об'єднань. Велика частина об'єднань – це кооперативи з постачання і маркетингу сільськогосподарської продукції, здійснюють більш 50% всіх закупівель і продажів німецьких фермерів. У кооперативах зайнято

120 тис. кваліфікованих робітників [34]. Споживчий сектор Німеччини в даний час переживає період стагнації і кризи, деякі суспільства ліквідуються, переходять в нові сектори, наприклад, освіту, захист навколишнього середовища, охорону здоров'я та догляд за людьми похилого віку. Разом з тим, зростає економічна роль сільськогосподарських, виробничих і житлових кооперативів, а також сектора послуг і банківського сектора. В системі оподаткування ФРН в останні роки з'явилися пільги для кооперативів, які використовують екологічно чисті технології та альтернативні джерела енергії.

Таким чином, у багатьох країнах Європи сільськогосподарська кооперація розвивається успішно, проте очікуване припинення субсидіювання з боку Європейського Союзу спричинить необхідність пристосування кооперативів до мінливих умов. В цілому для країн Західної Європи характерний процес прискорення темпів концентрації кооперативної діяльності, що виявляється як в збільшенні кооперативних товариств, так і в розширенні діяльності господарських спілок кооперативів.

Сучасний економічний стан зарубіжної споживчої кооперації характеризується такими загальними з економікою України рисами, як:

- вплив зростання інфляції;
- зниження темпів зростання продуктивності праці;
- збільшення витрат обігу.

Загальноприйнятим у світовій практиці виходом із економічної ситуації є концентрація економічних можливостей шляхом збільшення кооперативів та скорочення абсолютного числа кооперативних організацій.

Однією з форм концентрації кооперативів, здійснюваної в високорозвинених країнах, є розширення діяльності господарських спілок кооперативів. Тут переважають організаційні злиття кооперативів. При цьому відбувається диверсифікація їх діяльності.

Господарські об'єднання розширюють свої виробничі підприємства. Іноді для вирішення цього завдання створюють окремі спеціалізовані підприємства. Вони вступають в сферу роздрібної торгівлі або утворюють власні універсальні магазини, або забезпечують функціонування за домовленістю з місцевими кооперативами. Така практика прийнята в Швеції і Данії.

Крім того, вони вводять в дію нові спеціалізовані види діяльності. Наприклад, організовують кооперативне страхування, іноді при цьому входять в частку з приватним капіталом, організовують обслуговування туризму.

Центральні кооперативні союзи виступають як головні фінансові правління кооперативів, як оптові склади, організовують імпорт і експорт, електронну переробку даних, займаються організаційними, маркетинговими та іншими інвестиційними консультаціями, навчають співробітників, ведуть видавничу діяльність, а деякі застосовують кооперативні торговельні знаки і лізингові операції.

Аналіз досвіду кооперативного руху у високорозвинених країнах світу показує його високу результативність і різноманітні форми діяльності. Якщо протягом ХХ століття споживча кооперація виконувала другорядну роль і була прив'язана до планової соціалістичної економіки, то на даний час вона поступово розвивається.

Проведений огляд показує, що кооперація, в тому числі і споживча, має своє певне функціональне місце в рамках високорозвиненою ринкової економіки. У цьому світлі проглядаються перспективи і завдання споживчої кооперації України. Для України дуже важливий досвід різних країн у розвитку кооперації, у тому числі споживчих. В організації збутової діяльності істотну роль може саме відіграти споживча кооперація, співпрацюючи з селянськими (фермерськими) господарствами та приватним сектором.

3.2. Перспективи розвитку споживчої кооперації в Україні

Сучасний розвиток кооперації в аграрному секторі економіки на сьогоднішній день знаходиться у стагнації. Споживча кооперація цілком здатна стати тим фактором, який забезпечить сталий розвиток сільських територій, забезпечуючи і розвиваючи соціальну інфраструктуру в сільській місцевості [28].

Аналіз сучасних проблем розвитку споживчої кооперації в Україні в умовах жорсткої конкуренції дозволив згрупувати основні з них за принципом «рівень рішення» в наступні групи: макроекономічний (на рівні всієї економіки), мезоекономічних (внутрішньогалузеві, внутрішньо системні проблеми), мікроекономічний (діючі на рівні підприємства) рівні. Таким чином, основними проблемами розвитку сучасної споживчої кооперації в Україні є наступними (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Проблеми сучасного розвитку споживчої кооперації в Україні

№	1. Макроекономічний рівень (на рівні всієї економіки)
1.1.	Проблема взаємодії і гармонізації економічних інтересів держави, місцевих влади і споживчої кооперації
1.2.	Недооцінка ролі розвитку споживчої кооперації, її потенціалу
1.3.	Держава не сприймає споживчу кооперацію як потенційно ефективного рівноправного ділового партнера (як у багатьох зарубіжних країнах)
1.4.	Нерівномірність розвитку по регіонах
1.5.	Низькі доходи сільського населення (кооперація до 80% обслуговує село)
	2. Мезоекономічний рівень (внутрішньо системні проблеми)
2.1.	Відсталість теоретичної бази кооперації
2.2.	Недосконалість нормативно-правового регулювання
2.3.	Виникнення і посилення дезінтеграційних процесів
2.4.	Недолік навичок господарського самоврядування у сільських жителів, відсутність у них знань про роль та значимість кооперативів
2.5.	Неузгодженість інтересів учасників кооперативних об'єднань
	3. Мікроекономічний рівень (діючі на рівні підприємства)
3.1.	Слабка матеріально-технічна база
3.2.	Низька інформаційна забезпеченість
3.3.	Не використовуються сучасні способи торгівлі, такі як: електронна торгівля, інтернет-платформи
3.4.	Низько-ефективна діяльність

Джерело: складено на основі [3].

У світовій практиці споживча кооперація займає одну з лідируючих позицій в економіці. Це обумовлено тим, що в сучасний економічний простір все більше впроваджуються кооперативні принципи господарювання.

У Європі отримало популярність поширення різних моделей споживчих кооперативів, що здійснюють діяльність у різних економічних сферах [32]. Домінуючою сферою діяльності кооперативного сектора було і залишається аграрне виробництво, переробка та збут сільськогосподарської продукції, однак у більшості країн споживчі кооперативи та їх об'єднання освоюють нові, нетипові для кооперації види діяльності. У табл. 3.2 представлені види діяльності користувачів кооперативів деяких країн та регіонів, що не відносяться до агротехнічного виробництва, переробки та виробництва сільськогосподарської продукції, а також роздрібної торгівлі.

Таблиця 3.2

Види діяльності зарубіжних споживчих кооперативів, що не відносяться до традиційних

Країни	Вид діяльності
Франція Німеччина Нідерланди Ірландія	- кредитно-ощадна діяльність; - фінансові операції.
Великобританія	- послуги з організації відпочинку та подорожей; - прокат автомобілів; - обслуговування замовлень населення; - страхова і банківська діяльність.
Швеція	- житлове будівництво та обслуговування житлового сектора; - соціальне страхування; - медицина; - енергетика.
Іспанія	- банківська діяльність; - освіта; - медицина; - технічне обслуговування підприємств аграрного сектора.

Джерело: розроблено автором на основі [34].

Незважаючи на ринковий устрій економіки перерахованих країн, найбільш перспективним напрямком розвитку кооперативних об'єднань є дотримання головних принципів кооперації:

- демократичні норми організації;
- соціальна спрямованість;
- суворе відповідність інтересам пайовиків.

Однією з головних причин, яка стримує розвиток споживчої кооперації, вважаємо відсутність ефективної взаємодії як між органами управління і організаціями, покликаними забезпечувати підтримку і розвиток кооперації, так і між спілками та асоціаціями кооперації. Крім того, ми вважаємо за необхідне зазначити недостатній рівень підтримки кооперації з боку держави, причому, не тільки фінансової, а й організаційної.

Проте, не дивлячись на описані вище негативні обставини в розвитку системи споживчої кооперації можна судити про те, що:

- в країні є об'єктивні передумови для сталого розвитку споживчої кооперації [1];
- організації споживчої кооперації здійснюють свою діяльність здебільшого у сільській місцевості, що дає можливість задіяти ресурс кооперації для забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- обслуговуючи в основному населення з невисоким рівнем доходів, споживча кооперація виконує соціальну функцію держави, тому споживча кооперація має право на отримання від держави матеріальної, організаційної та фінансової підтримки.

Оскільки розвиток системи споживчої кооперації є одним з головних факторів, який повинен стимулювати сталий розвиток сільських територій, необхідний комплекс стимулюючих заходів, спрямованих, як мінімум, на збереження існуючого стану справ, а в перспективі на розвиток сфери споживчої кооперації.

На рис. 3.2 представлені можливі заходи стимулювання споживчої кооперації, в першу чергу, сільської.

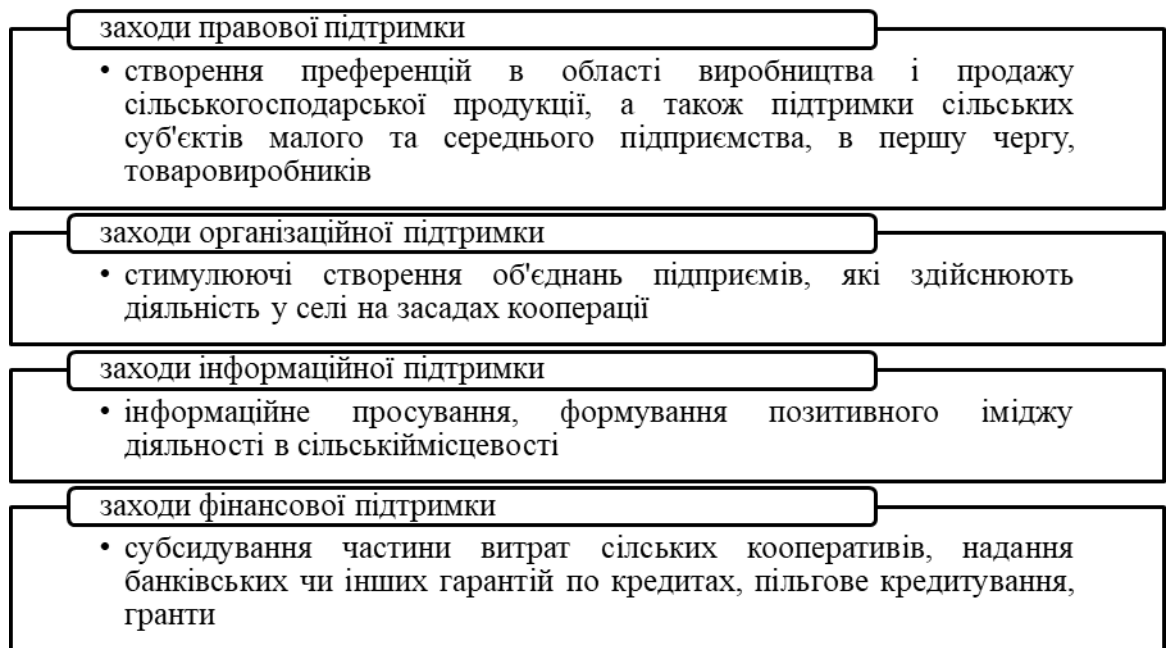

Рис. 3.2. Можливі заходи стимулювання сільської споживчої кооперації

Джерело: розроблено автором на основі [29].

Таким чином, вважаємо, що навіть в сільській місцевості і навіть при існуючих умовах можливий розвиток кооперативного сектора і сільського підприємництва. І саме споживча кооперація є тим ресурсом, який здатний забезпечити цей розвиток.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі наведено теоретичне узагальнення та визначені нові шляхи щодо вирішення проблеми – формування і розвитку споживчої кооперації в Україні та країнах Європи на основі комплексного аналізу сучасного стану та обґрунтування пропозицій щодо її сталого розвитку. За результатами проведених досліджень дійшли певних висновків.

Визначено економічний зміст поняття кооперація та кооператив. вважаємо, що кооперація – загальне визначення організаційного кооперативного підприємства не враховує організаційно-господарського змісту, який вноситься в кооперативну роботу процесом вертикальної концентрації, що протікає в кооперативній формі. Організаційною формою кооперації є кооператив.

Розглянуто основні засади діяльності споживчої кооперації. споживча кооперація є частиною соціально-економічної інфраструктури АПК, оскільки сприяє розвитку соціальної сфери села та досягненню більш високого рівня життя сільського населення за допомогою узгодженої взаємодії господарюючих суб'єктів у всьому відтворювально-технологічному ланцюжку.

Здійснено порівняльну характеристику законодавчої бази щодо кооперації в Україні та інших європейських країнах. Враховуючи досвід європейських країн Європейського Союзу, державне заохочення споживчої кооперації як напрямку підвищення ефективної зовнішньоекономічної діяльності кооперативів стає більш значущим. Взаємодія з українськими національними та регіональними органами влади повинна починатися із внесення змін до чинного законодавства та положень, що стосуються преференційного режиму споживчих кооперативів, залежно від територіального статусу та рівня соціальних функцій їх кооперативів.

Проаналізовано розвиток споживчої кооперації у структурі сільськогосподарської кооперації. Визначили причини, які стримують розвиток української споживчої кооперації та їх вплив на економічний розвиток всієї країни. Виходом з цієї ситуації вважаємо залучення інвестування у споживчу кооперацію, яке допоможе вигідно представляти себе на світовому ринку та подолати наслідки впливу факторів макросередовища.

Здійснено оцінку фінансової діяльності споживчого кооперативу на прикладі споживчого кооперативу «Сервіс-флора». СК «Сервіс-флора» є фінансово нестійким підприємством, але використання оборотних активів в досліджуваній СК являється ефективним. В Україні є велика кількість кооперативів схожих з СК «Сервіс-флора», які поступово розвиваються та є цілком ліквідними. На основі дослідження діяльність СК «Сервіс-флора» можна стверджувати, що загальна картина розвитку споживчих кооперативів є позитивною. Розвиток споживчих кооперативів є досить привабливим, особливо в межах Херсонської області.

Розглянуто міжнародний досвід функціонування споживчої кооперації та його застосування в Україні. Досвід високорозвинених країн Європи вказує на те, що споживча кооперація має шанс на економічний розвиток. Велика кількість споживчих кооперативів на територіях країн Європи вказує на те, що така форма організації підприємства є успішною. Також слід звернути увагу на нові напрямки діяльності споживчої кооперації у скандинавських та інших країнах.

Визначено перспективи розвитку споживчої кооперації в Україні та країнах Європи. Формування нових цілей для споживчих кооперативів може змінити споживчу кооперативну систему України та зарубіжних країн загалом. Головним фактором при цьому залишається підтримка держави та формування нею стимулюючих факторів для розвитку споживчої кооперації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев І. В. Механізми фінансування проектів сталого розвитку економіки України. *Фінансовий ринок : інституції та інструменти*. м. Львів, 3-6 червня 2018 р. Львів : Львівська політехніка, 2018. С. 6-8.
2. Бузун О. В. Кооперація як інструмент розвитку сільських спільнот. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України : Державне управління*. 2018. № 3. С. 43-54.
3. Галайко А. М. Фінансова підтримка розвитку сільськогосподарських споживчих кооперативів. *Інтелект XXI*. 2018. № 5. С. 28-31.
4. Гелей С. Д. Теорія та історія кооперації. Київ : Знання, 2006. 513 с.
5. Гнатишин Л. Б. Кооперація як чинник формування стратегічного потенціалу суб'єктів агробізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 16–24.
6. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація: Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). Київ : Глобус, 1998. 330 с.
7. Гордієнко М. С. Зарубіжний досвід підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в контексті регіонального економічного розвитку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2013. Вип. 3. С. 97-105.
8. Григор'єва С. В. Споживча кооперація країн світу: зарубіжний досвід і проблеми його впровадження в Україні. *Науковий вісник Полтавського УСК України*. 2015. № 3(42). С. 18-22.
9. Динаміка зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів. 2019. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL : <https://agro.me.gov.ua/ua>

10. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію». Відомості Верховної Ради України (ВВР), №469/97-ВР від 19.01.2013 р., Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97%D0%B2%D1%80>
11. Закон України «Про споживчу кооперацію». Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 2265-ХІІ-ВР від 10. 04.1992 р., Київ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12#Text>
12. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник Житомирського НАУ*. 2012. № 1(2). С. 3-12.
13. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Київ : Логос, 1999. 256 с.
14. Зіновчук В. В. Сільськогосподарська кооперація в сучасному агробізнесі: досвід розвинутих країн і перспективи України. *Вісник Полтавського ДСП*. 2012. № 5-6. С. 235-242.
15. Імплементуємо Європейське законодавство – в нашу правову систему. URL : http://kyiv-vestnik.com.ua/public_s7961.html
16. Клокар О. О. Сільськогосподарська кооперація в Україні: ретроспективний та перспективний аналіз ефективного розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 6. С. 16-23.
17. Кооперація з потугами. URL : <http://www.agrousiness.com.ua/component/content/article/836.html?ed=54>.
18. Костирко І. Г. Розвиток сільськогосподарських кооперативів як організації ноєкономічної форми. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 1. С. 152–159.
19. Костюк А. Кодексы корпоративного управления в странах ЕС и СНГ. *Проблемы теории и практики управления*. 2010. № 5. С. 11-15.
20. Кучерява К. Я. Напрями удосконалення аграрної політики держави щодо розвитку процесів кооперації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 3(1). С. 26-31.

21. Малік М. Й., Лузан Ю. Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 3-9.
22. Мосійчук Н. О. Сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Біоекономіка і аграрний бізнес* (Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес), 2018. Вип. 284. С. 24-33.
23. Муравйов В. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Віче*. 2013. №8. С. 12–18.
24. Офіційний сайт Державної служби статистики України, 2020. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
25. Рехлецький Є. А. Кооперативний капітал в умовах переходу до ринку : дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Львів : Вид-во «ЛНУ», 2002. 186 с.
26. Романюк І. А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. *Агросвіт*. 2016. № 11. С. 12-15.
27. Споживчий кооператив «Сервіс-флора». URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/33014607/
28. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. уклад. О. Рудік. за ред. М. Гриценка. Київ: К.І.С. 2013. 192 с.
29. Туган-Барановский М. І. Політична економія: курс популярний. Київ : Наук. думка, 1994. 263 с.
30. Ушкаренко Ю. В. Синергія кооперативної взаємодії. *Агросвіт*. 2011. № 12. С. 11-16.
31. Фінашина Г. В. Економічна оцінка досконалості механізму сільськогосподарської кооперації. *Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, серія «Економічні науки»*. 2011. № 5. С. 47-52.
32. Функции и задачи кооперации в переходной период. Москва : Моск. кооп. ин-т, 1988. 185 с.

33. Cooperatives Europe. The power of cooperation – Cooperatives Europe key figures 2015-2016. URL: <https://coopseurope.coop/resources/news/140-million-european-citizens-are-members-cooperative-new-report-released>

34. World Cooperative Monitor 2020: Exploring the Cooperative Economy, URL: <https://monitor.coop/en/media/library/research-and-reviews/world-cooperative-monitor-2020>.

35. Worldometer, 2020. American Library Association (ALA). (Official Website) URL : <https://www.worldometers.info/uk/>